जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नाकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
विश्वामित्र राई
रोल नं. : ९४
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६९

जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व, - विश्वामित्र राई २०६९

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री विश्वामित्र राईले 'जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७०।०१।०५

....

(डा. ताराकान्त पाण्डेय)
त्रिभुवन विश्व विद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविको तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको समुह २०६५/०६६ को छात्र विश्वामित्र राईले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गर्नु भएको 'जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' शीर्षकको शोत्रपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम ....
(विभागीय प्रमुख)

२. डा. ताराकान्त पाण्डेय ....
(शोध निर्देशक)

३. रमेश लुइटेल (शुभेच्छुक) ....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७०/०१/०५

कृतज्ञता ज्ञापन

'जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व' शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्व विद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डा. ताराकान्त पाण्डेयको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । शोध शीर्षकको चयनदेखि शोध पत्रको अन्तिम स्वरूप तयार पार्दासम्म आइपरेका विभिन्न समस्याहरूको हल गर्न र विभिन्न चुनौतिहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिनुभएको छ । मलाई सही मार्ग निर्देशन गरेर अघि बढ्न प्रेरित गरी आफ्ना व्यवहारिक कार्य व्यस्ततामा पनि यो शोधपत्र तयारी गर्न आवश्यक सामग्री तथा सल्लाह र निर्देशन दिनुहुने श्रद्धेय गुरुप्रति म सदा ऋणी हुने छु ।

आर्थिक तथा व्यवहारिक समस्याहरूसँग सङ्घर्ष गरी आफ्नो पूरा जीवन नै मेरो अध्ययन कार्यको सहयोगमा बिताई मलाई यो ठाउँसम्म ल्याउने मेरा पूजनीय पिता श्री बाबुराम राई तथा माता ईन्द्रकुमारी राईप्रति म आजीवन ऋणी रहने छु । मलाई अक्षर चिनाउने, मेरो गल्तीप्रति सदा सचेत गराउनु हुने आदरणीय गुरु रविचन्द्र राई, प्रमेश राई र जनक राईप्रति पनि म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु साथै विभिन्न सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने दिदी शैलेजा राई र दाजु नगेन्द्र राईप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीका क्रममा मलाई विभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग गर्नुहुने मेरा सहयोगी मित्रहरू बुद्धिविक्रम थलङ, नविन घले, उदयप्रकाश फुरुम्बु, इन्द्रप्रसाद पौडेल, पुरन कुमार राई, राजन राई, प्रेम कुमार राई, मनकुमार राई, मेजर राई, रमेश राई, कुमार बन, ध्रुबकुमार गुरुङ, सुरेश निरौला र धुर्वे दाजु अनि प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण शुभ चिन्तकहरूप्रति धन्यवाद टक्र्याउन चाहन्छु । यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०६६/०६७

मिति : २०७०/०१/०५

शोधार्थी

....

विश्वामित्र राई

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय	
१. विषय परिचय	१
२. समस्या कथन	१
३. शोधको उद्देश्यहरू	१
४. पूर्वकार्यको समीक्षा	२
५. शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	२
६. शोधकार्यको सीमाङ्कन	३
७. शोधविधि	३
७.१. समाग्री सङ्कलन विधि	३
७.२. विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार	३
८. शोधपत्रको सम्भाव्य रूपरेखा	३
दोस्रो परिच्छेद : जीतमान राईको जीवनी	
२.१ जन्म, जन्मस्थान र पारिवारिक पृष्ठभूमि	४
२.२ नामकरण	४
२.३ बाल्यावस्था	४
२.४ उपनयन संस्कार	५
२.५ शिक्षा दिक्षा	५
२.६ दाम्पत्य जीवन र सन्तान	५
२.७ आर्थिक अवस्था	६
२.८ बसोबास	६
२.९ व्यक्तिगत रूचि र स्वभाव	६
२.१० कार्यक्षेत्र	७
२.१०.१ जागिरे जीवन	७
२.११ भ्रमण	७
२.१२ साहित्यिक जीवन	७
२.१२.१ लेखनमा प्रेरणा र प्रभाव	८
२.१२.२ लेखन तथा प्रकाशनको आरम्भ	८
२.१२.३ प्रकाशित पुस्तककार कृति	९
२.१२.४ पुरस्कार तथासम्मान	९
२.१३ साहित्यिक मान्यता र जीवनदर्शन	१०

तेस्रो परिच्छेद : जीतमान राईको व्यक्तित्व

३.१ पृष्ठभूमि	११
३.२ जीतमान राईको व्यक्तित्वका पाटाहरू	११
३.२.१ निजी व्यक्तित्व	११
३.२.१.१ बाह्य व्यक्तित्व	१२
३.२.१.२ आन्तरिक व्यक्तित्व	१२
३.२.२ सार्वजनिक व्यक्तित्व	१२
३.२.२.१ कथाकार व्यक्तित्व	१३
३.२.२.२ कवि व्यक्तित्व	१४
३.२.२.३ संस्मरणकार व्यक्तित्व	१५
३.२.२.४ साहित्येतर व्यक्तित्व	१५
३.२.२.५ शिक्षक व्यक्तित्व	१६
३.२.२.६ अभिभावक व्यक्तित्व	१७
३.३ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्य लेखनबिच अन्तरसम्बन्ध	१७

चौथो परिच्छेदः जीतमान राईको साहित्यिक यात्रा र साहित्य सिर्जना

४.१ जीतमान राईको साहित्यिक यात्रा चरण र प्रवृत्तिहरू	१९
४.२ जीतमान राईको कृतित्वको विश्लेषण	२०
४.२.१ 'परित्यक्ता' कथा सङ्ग्रहको विश्लेषण	२१
४.२.१ 'माइली' कथाको विश्लेषण	२२
४.२.२ 'बेइमान' कथाको विश्लेषण	२५
४.२.३.शोभाश्री कथाको विश्लेषण	२६
४.२.४.'खुडछामा' कथाको विश्लेषण	२८
४.२.५. पोखराकी पुतली' कथाको विश्लेषण	३०
' ४.२.६शेरमान' कथाको विश्लेषण	३२
४.२.७ मदन कथाको विश्लेषण	३४
४.२.८ ऊ कहाँ गयो होला कथाको विश्लेषण	३५
४.२.९. सपना-विपनापछि' कथाको विश्लेषण	३७
४.२.१ तीन सालको कमाइ' कथाको विश्लेषण	४०
४.२.११. क्रोध र ममता' कथाको विश्लेषण	४२
४.२.१२ निष्कर्ष	४३
४.३ तृषालु आत्मा बाँचिदिन्छ सधैँभरि कथा सङ्ग्रहको विश्लेषण	४४
४.३.१ 'सिसीपस र ढुङ्गा' कथाको विश्लेषण	४४
४.३.२. 'तृषालु आत्मा बाँचिदिन्छ सधैभरि'कथाको विश्लेषण	४७

४.३.३. ‘एक हजार कथाहरू टुङ्गिएको रात’ कथाको विश्लेषण ५१
४.३.४. ‘प्रारब्ध’ कथाको विश्लेषण ५४
४.३.५. यहाँ जीवन हो’ कथाको विश्लेषण ५७
४.३.६. ‘मूल्याङ्कन’ कथाको विश्लेषण ५९
४.३.७. ‘अल्गिदै होचिदै बाटो हिड्ने मान्छे’ कथाको विश्लेषण ६२
४.३.८ निष्कर्ष ६४
४.४ ‘अँध्यारोतिर’ कथा सङ्ग्रह ६४
४.४.१ ‘अँध्यारोतिर’ कथाको विश्लेषण ६४
४.४.२ ‘सुष्मा र मेरो संसार’ कथाको विश्लेषण ६६
४.५ ‘ओ काठमाण्डु ‘ कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण ६८
४.५.१ ‘ओ काठमाण्डु’ कविताको विश्लेषण ६८
४.५.२ ‘थ्राइस वेलकम’ कविताको विश्लेषण ६९
४.५.३ ‘ओ घोडेटार’ कविताको विश्लेषण ६९
४.५.४ ‘आइ लस्ट माइ स्वीट लभ इन द माउन्टेन’ कविताको विश्लेषण ६९
४.५.५ ‘मेटामोरफोसिस’ कविताको विश्लेषण ६९
४.५.६ ‘द रोड टु ग्लोरी लिड्स बट टु द ग्रेप’ कविताको विश्लेषण ७०
४.५.७ ‘द वाइल्ड पलावर’ कविताको विश्लेषण ७०
४.५.८ ‘माइ हर्ट इज स्टील बिल्डिङ’ कविताको विश्लेषण ७०
४.५ ९ ‘प्लीज डन्ट किस द वाइल्ड पलावर’ कविताको विश्लेषण ७०
४.५.१० ‘द भ्वाइस’ कविताको विश्लेषण ७१
४.५.११ ‘द म्यान्सन’ कविताको विश्लेषण ७१
४.५.१२ ‘अ वडर्स टु साउथ अफ्रिकन ब्रोदर’ कविताको विश्लेषण ७१
४.५.१३ निष्कर्ष ७२

पाँचौं परिच्छेद : शोध निष्कर्ष

५.१ जीतमान राईको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको सारांश ७३
५.२ जीतमान राईको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको निष्कर्ष ७३
सन्दर्भग्रन्थ सूची